

ทางเลือกการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม
สำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ : โอกาสทองที่เท่าเทียม

Inclusive Education Management Options for Students with Special Needs :
Towards Equal Opportunities

วรัณัฐกัญญ์ สุวะรักษ์¹ ชนิตา มิตรานันท์²

warankann.suwarak¹ Chanida Mitranun²

นิสิตหลักสูตรการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาพิเศษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ¹

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ²

Corresponding Author, E-mail: warankann.suwarak@g.swu.ac.th¹ E-mail: chanidam@g.swu.ac.th²

Received: 15 Dec 2024

Revised: 13 May 2025

Accepted: 29 Jun 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษให้เรียนรวมกับนักเรียนปกติ เพื่อพัฒนานักเรียนที่มีความต้องการพิเศษให้ได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล เป็นการจัดการศึกษาที่ให้นักเรียนทุกคนได้รับสิทธิและได้รับโอกาสในการศึกษาอย่างเสมอภาค มีการบริหารจัดการที่เหมาะสมในโรงเรียนและในห้องเรียนเพื่อช่วยให้นักเรียนได้รับประโยชน์โดยยึดหลักปรัชญาของการอยู่ร่วมกัน (Inclusion) การศึกษาครั้งนี้เป็นการทบทวนวรรณกรรมและสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาแบบเรียนรวม/การเรียนรวม วิวัฒนาการของการศึกษาแบบเรียนรวม แนวโน้มในการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม โรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม และรูปแบบการศึกษาแบบเรียนรวมในโรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมคือโอกาสทองที่เท่าเทียมของนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษกับนักเรียนปกติ เป็นโอกาสทองของการมีตัวตนในพื้นที่การเรียนรู้ที่แท้จริง โอกาสทองของการฝึกทักษะชีวิตผ่านบริบทจริง ทักษะทางสังคม การปรับตัว การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการแก้ปัญหา โอกาสทองของการเห็นและยอมรับความแตกต่างว่าเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ และโอกาสทองของการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาให้ตอบสนองความหลากหลาย

คำสำคัญ: การจัดการศึกษาแบบเรียนรวม, นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ, ความเท่าเทียม

ABSTRACT

This article is a study on inclusive education management for students with special needs to learn together with typical students, in order to develop students with special needs to reach their full potential according to each individual's capabilities. It is an educational approach that provides all learners with equal rights and opportunities in education, with appropriate management in schools and classrooms to help

learners benefit from the core philosophy of inclusion. This study is a literature review and knowledge synthesis from related research, presenting the meaning of inclusive education/inclusive learning, the evolution of inclusive education, trends in inclusive education management, Inclusive schools, and inclusive education formats in inclusive schools. The findings of this study reveal that inclusive education represent a golden opportunity for equality between children with special needs and typical children. They provide a golden opportunity for authentic presence in genuine learning spaces, a golden opportunity to practice life skills through real contexts, social skills, adaptation, collaboration with others, and problem-solving. They offer a golden opportunity to see and accept differences as a normal part of humanity, and a golden opportunity to transform the education system to respond to diversity..

Keywords: Inclusive Education Management, Students with Special Need, Equality

บทนำ

ปัจจุบันนี้จำนวนนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษประเภทต่าง ๆ มีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ทั่วทุกมุมโลก รวมทั้งในประเทศไทย จากรายงานสถานการณ์การศึกษาของผู้ที่มีความต้องการพิเศษในประเทศไทย พ.ศ. 2564 มีผู้ที่มีความต้องการพิเศษ ได้รับการศึกษาจำนวน 1,609,369 คน, พ.ศ. 2565 จำนวน 1,673,649 คน, พ.ศ. 2566 จำนวน 2,240,537 คน, พ.ศ. 2567 จำนวน 2,209,099 คน และข้อมูลเดือนเมษายน พ.ศ. 2568 พบว่า มีผู้ที่มีความต้องการพิเศษ ได้รับการศึกษาจำนวน 2,242,693 คน เมื่อจำแนกตามประเภทความพิการ พบว่า มีผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษด้านการมองเห็น 171,477 คน, ด้านการได้ยินหรือสื่อความหมาย 432,495 คน, ด้านการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย 1,165,795 คน, ด้านจิตใจหรือพฤติกรรม 164,535 คน, ด้านสติปัญญา 144,936 คน, ด้านการเรียนรู้ 17,863 คน, ด้านออทิสติก 27,460 คน, พิการมากกว่า 1 ประเภท 117,894 คน และไม่ระบุประเภทความพิการ 238 คน (กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 30 พ.ค. 2568) และในศตวรรษที่ 21 นานาประเทศมีการตื่นตัวในการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนมากขึ้นครอบคลุมถึงการเผยแพร่ความรู้ในเด็กพิเศษ รวมทั้งหาวิธีในการจัดการศึกษา การช่วยเหลือและพัฒนาให้เด็กเหล่านี้มีสถานะที่ใกล้เคียงกับสถานะปกติให้ได้มากที่สุด (กาญจนา สุทธิเนียม, 2563 : 1) ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการประชุมการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์จอมเทียน จังหวัดชลบุรี เมื่อ ปี ค.ศ. 1990 และได้มีการประเมินความก้าวหน้าไปเมื่อปี ค.ศ. 2000 ที่กรุงดากการ ประเทศ เซเนกัล โดยได้กำหนดเป้าหมายการดำเนินการไว้ในปี ค.ศ. 2015 ฉะนั้น การประชุมระดับโลกว่าด้วยการศึกษา ณ เมืองอินซอน สาธารณรัฐเกาหลี ระหว่างวันที่ 19 – 21 พฤษภาคม 2015 จึงเป็นการทบทวนการดำเนินงานด้านการพัฒนาการศึกษา ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ 4 ของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) พร้อมทั้งกำหนดแนวทางการดำเนินงานจนถึงปี ค.ศ. 2030 โดยต่างให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม (Inclusive Education) ที่สถานศึกษาไม่แบ่งแยกนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษและนักเรียนทั่วไปตั้งแต่แรกเริ่มเข้าเรียนเพื่อให้ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมตามความต้องการของแต่ละบุคคลเพื่อให้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ (Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and Lifelong learning for all) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559 : 1, จุฬามาศ จันทรศรีสุต, 2560 หน้า 17)

อย่างไรก็ตาม ในอดีตที่ผ่านมาการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษของประเทศไทยนั้น นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษจะถูกแยกออกจากสังคมโดยรวมให้ไปรับการศึกษาอยู่ในโรงเรียนศึกษาพิเศษเฉพาะความบกพร่อง ซึ่งเป็นการปิดกั้นนักเรียนกลุ่มนี้ไม่ให้มีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมกับชุมชน ต่อมารัฐได้มีการนำนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ ที่มีทักษะการเรียนรู้สูง (High Functioning) เข้ามาเรียนร่วมกับนักเรียนทั่วไปในการเรียนร่วมของโรงเรียน ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดให้โรงเรียนเหล่านี้จัดการเรียนร่วมใน 3 รูปแบบ ได้แก่ การเรียนแบบเต็มเวลา (Mainstreaming) หมายถึง การให้นักเรียนเข้าไปเรียนใน

โรงเรียนปกติในชั้นเรียนปกติเต็มเวลาและนักเรียนจะได้รับการบริการทางการศึกษาเช่นเดียวกันกับนักเรียนอื่นทุกประการ นักเรียนที่เข้าเรียนแบบนี้จะต้องเป็นนักเรียนที่มีความบกพร่องไม่มาก การเรียนร่วมแบบบางเวลา (Integration) หมายถึง การร่วมบางเวลาหรือบางวิชา นักเรียนที่รับบริการในลักษณะนี้มักเป็นนักเรียนที่มีความพิการในระดับปานกลางถึงระดับมาก ต้องมีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาพิเศษเฉพาะบุคคล (Individualized Education Plan -IEP) ให้กับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษทุกคน และการเรียนร่วมแบบเรียนรวม (Inclusive Education) หมายถึงการจัดการการศึกษาโดยวิธีเรียนร่วมระหว่างนักเรียนทั่วไปและนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ เป็นแนวคิดทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่ว่าโรงเรียนจะต้องจัดการศึกษาให้กับนักเรียนทุกคนโดยไม่มีการแบ่งแยก นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษกับนักเรียนทั่วไป โดยนักเรียนจะเข้าเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ และโรงเรียนจะจัดการศึกษาให้นักเรียนอย่างเหมาะสมตามแผนการศึกษาพิเศษเฉพาะบุคคล (สมจิต ไชยเชษฐ, 2560 หน้า 1-2)

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายในการสร้างความเข้มแข็งให้กับโรงเรียนที่จัดการเรียนร่วม โดยในปี พ.ศ. 2547 ได้จัดทำ “โครงการโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนร่วม” ขึ้น และได้กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการคัดเลือกโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนร่วม และมอบหมายให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาคัดเลือกโรงเรียนเรียนร่วมที่มีศักยภาพเป็นโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนร่วมในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ดังนั้นจะเห็นได้ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา การจัดการเรียนร่วมได้ขยายตัวไปยังโรงเรียนทุกระดับอย่างกว้างขวาง ต่อมาในปีการศึกษา 2556 สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีนโยบายสร้างความเข้มแข็งให้โรงเรียนแกนนำจัดการเรียนร่วม เพื่อให้นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษทุกคนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ในรูปแบบ “โรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม” ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่ให้นักเรียนทุกคนได้รับสิทธิและได้รับโอกาสในการศึกษาอย่างเสมอภาค มีการบริหารจัดการที่เหมาะสมในโรงเรียนและในห้องเรียน เพื่อช่วยให้นักเรียนได้รับประโยชน์โดยยึดหลักปรัชญาของการอยู่ร่วมกัน (Inclusion) เน้นให้มีการนำบริการสนับสนุนต่าง ๆ มาจัดกระบวนการเรียนการสอน สนองความแตกต่างระหว่างบุคคล และเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับโรงเรียนในการพัฒนานักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ ทั้งยังเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับโรงเรียนใกล้เคียงที่รับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเข้าเรียนด้วย และเพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรวมกันได้โดยไม่แบ่งแยกและเลือกปฏิบัติ (วันทนี บวงเสน, 2561 : 2170) ซึ่งในปีการศึกษา 2559 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศให้เป็นปีแห่งความร่วมมือด้านการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และหัวใจสำคัญ คือการจัดให้มีการศึกษาแบบเรียนรวม (Inclusive Education) ขึ้นในโรงเรียนทุกแห่งทั่วประเทศ เพื่อให้นักเรียนทุกคนเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา การเรียนรู้ การพัฒนาตนเอง และการพัฒนาทักษะอย่างมีคุณภาพภายในบริบทของสังคม สิ่งแวดล้อม ชุมชนเดียวกันกับนักเรียนทั่วไป และอยู่ภายใต้ความแตกต่างที่ไม่มีอุปสรรคมาขัดขวาง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560 หน้า 3-4)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม เป็นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษให้เรียนรวมกับนักเรียนทั่วไป เป็นการขจัดการเลือกปฏิบัติและการสร้างหลักประกันความเสมอภาคในทุกมิติ (Non-Discrimination and Equality) ตลอดจนช่วยให้นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษได้รับสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมเหมือนกับนักเรียนทั่วไป เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ โดยโรงเรียนมีการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล มีหลักสูตรที่เอื้อต่อการพัฒนานักเรียน มีการปรับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ บุคลากรครูที่มีความรู้ความสามารถด้านการจัดการศึกษา นักเรียนสามารถเข้าถึงเรื่องการศึกษาได้ตามสิทธิที่ได้รับจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560, พระราชบัญญัติ ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556, พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2551 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมให้นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษสามารถอยู่ร่วมกับนักเรียนทั่วไป สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีสมดุล บนพื้นฐานความแตกต่างทางสภาพร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา จิตใจหรือพฤติกรรม การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมจะสามารถยกระดับคุณภาพการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษได้ ถ้าหากมีการบริหารจัดการที่ครอบคลุมทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่ต้องทำงานร่วมกัน การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมจะไม่ล้มเหลว ถ้าเราไม่ล้มเลิก สื่อสาร ส่งเสริมอย่างสร้างสรรค์ เพื่อวันพิเศษของนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ

เนื้อหา

ความหมายของการศึกษาแบบเรียนรวม/การเรียนรู้รวม

ถ้าเราหันกลับไปมองระบบการจัดการศึกษาแต่เดิมจะพบว่า การจัดการศึกษาจัดในรูปแบบเดียว คือ การศึกษาปกติทั่วไป (Regular Education) เป็นระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม มักเน้นการสอนแบบกลุ่มใหญ่ ใช้หลักสูตรเดียวกันสำหรับนักเรียนทุกคน มีการประเมินผลแบบมาตรฐาน และมักไม่คำนึงถึงความแตกต่างของนักเรียนมากนัก นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษอาจถูกแยกไปเรียนในโรงเรียนหรือห้องเรียนพิเศษ ส่วนการจัดการศึกษาที่เปิดโอกาสให้นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ และนักเรียนทั่วไปได้เข้าเรียนในชั้นเรียนหรือโรงเรียนเดียวกัน มีคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกันหลายคำ เช่น การเรียนร่วมบางเวลา (Integration) การเรียนร่วมเต็มเวลา (Mainstreaming) การเรียนรวม (Inclusion) และการศึกษาแบบเรียนรวม (Inclusive Education) ซึ่งได้มีการศึกษา สรุปสาระสำคัญไว้ ดังนี้

ผดุง อารยะวิญญู (2542 หน้า 2-3) ได้ให้ความหมายของการเรียนร่วม/การเรียนรู้รวมไว้ ดังนี้

1. การเรียนร่วมบางเวลา หมายถึง การที่นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเข้าโรงเรียนในโรงเรียนเดียวกันกับนักเรียนทั่วไป แต่นักเรียนเหล่านี้อาจถูกจัดให้อยู่รวมกันเป็นชั้นพิเศษในโรงเรียนปกติ นักเรียนจะเรียนวิชาหลักในชั้นพิเศษ โดยมีครูประจำชั้นเป็นผู้สอน แต่ในบางวิชาซึ่งส่วนมากไม่ใช่วิชาหลัก นักเรียนมีโอกาสไปเรียนร่วมกับนักเรียนทั่วไป เช่น วิชาพลศึกษา วิชาดนตรี เป็นต้น หรือนักเรียนอาจมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี กีฬา งานแสดงต่าง ๆ ของโรงเรียน เป็นต้น โดยคาดหวังว่า นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษจะมีโอกาสแสดงออก และมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนทั่วไป

2. การเรียนร่วมเต็มเวลา หมายถึง การจัดให้นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ ได้มีโอกาสเรียนในชั้นเดียวกันกับนักเรียนทั่วไปตลอดเวลาที่นักเรียนอยู่ในโรงเรียน นักเรียนทั่วไปได้รับบริการการเรียนการสอนและบริการนอกห้องเรียนอย่างไร นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษก็ได้รับบริการเช่นเดียวกัน จุดประสงค์สำคัญของการเรียนร่วมเต็มเวลา คือ เพื่อให้ให้นักเรียนเข้าใจซึ่งกันและกัน ตอบสนองความต้องการซึ่งกันและกัน ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างนักเรียนทั่วไปกับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ นักเรียนทั่วไปจะยอมรับความหลากหลายของมนุษย์ และเข้าใจว่า คนเราเกิดมาไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกอย่าง ท่ามกลางความแตกต่างกัน มนุษย์เราก็คือต้องการความรัก ความสนใจ ความเอาใจใส่เช่นเดียวกันทุกคน

3. การเรียนรวมหรือการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม เป็นแนวคิดทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่ว่า โรงเรียนจะต้องจัดการศึกษาให้กับนักเรียนทุกคน โดยไม่มีการแบ่งแยกว่านักเรียนคนใดเป็นเด็กปกติหรือนักเรียนคนใดเป็นเด็กที่มีความต้องการพิเศษ นักเรียนทุกคนที่ผู้ปกครองพามาเข้าโรงเรียน ทางโรงเรียนจะต้องรับนักเรียนไว้ และจะต้องจัดการศึกษาให้เขาอย่างเหมาะสม การเรียนรวมยังมีความหมายรวมถึงการศึกษาที่ไม่แบ่งแยกตั้งแต่ระดับ เช่น อนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา ตลอดจนการดำรงชีพของคนในสังคม หลังสำเร็จการศึกษาว่าจะต้องดำเนินไปในลักษณะ “รวมกัน” ที่ทุกคนต่างเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ทุกคนยอมรับซึ่งกันและกัน ทุกคนยอมรับว่า มี “ผู้ที่มีความต้องการพิเศษ” อยู่ในสังคมและเขาเหล่านั้นต่างเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ต้องใช้ชีวิตร่วมกับคนปกติโดยไม่มีการแบ่งแยก

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา (2558 หน้า 257-258) ได้ให้ความหมายของการศึกษาแบบเรียนรวม หรือการศึกษาแบบเรียนรวม ไว้ 2 ความหมาย ได้แก่

1. การศึกษาแบบเรียนรวมหรือการศึกษาแบบเรียนรวมเป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษได้บรรลุศักยภาพสูงสุดแห่งตนในโรงเรียนเดียวกันกับนักเรียนทั่วไปในชุมชนใกล้เคียง เป็นการนำความช่วยเหลือ สนับสนุน เข้ามาในโรงเรียนหรือห้องเรียนเพื่อประโยชน์ของนักเรียนทุกคน เป็นการจัดการศึกษาที่คำนึงถึงความหลากหลายเพื่อสร้างโอกาสให้ทุกคนในชุมชนท้องถิ่นเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ เปิดทางให้มีการสนับสนุนการศึกษาทางเลือกที่หลากหลายตอบสนองความต้องการของเด็กและเยาวชนเฉพาะกลุ่ม เฉพาะพื้นที่ต่างวัฒนธรรม บนฐานการมีส่วนร่วมจัดการชุมชนท้องถิ่นด้วย

2. การศึกษาแบบเรียนรวมหรือการศึกษาแบบเรียนร่วมเป็นการศึกษาสำหรับนักเรียนทุกระดับความสามารถทุกเชื้อชาติ ภาษา และสถานะทางเศรษฐกิจ โดยรับนักเรียนเข้ามาเรียนรวมกันตั้งแต่เริ่มเข้ารับการศึกษ และจัดให้มีบริการเสริมตามความต้องการของแต่ละบุคคล

จะเห็นได้ว่าการศึกษาแบบเรียนรวม/การเรียนรวม เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งสร้างระบบการเรียนการสอนที่เปิดกว้างเท่าเทียม และตอบสนองความหลากหลายของผู้เรียนทุกคน โดยไม่กีดกันหรือแยกแยะ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ 1) การเข้าถึง (Access) ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาในสถานศึกษาเดียวกัน ไม่ว่าจะมีความแตกต่างด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ภาษา วัฒนธรรม หรือสถานะทางเศรษฐกิจสังคม 2) การมีส่วนร่วม (Participation) ผู้เรียนทุกคนมีโอกาสมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้และชีวิตโรงเรียนอย่างเต็มที่และมีความหมาย 3) การตอบสนองความหลากหลาย (Responsiveness) ระบบการศึกษาปรับเปลี่ยนวิธีการสอน หลักสูตร และสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับความต้องการและรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของผู้เรียนแต่ละคน และ 4) การลดอุปสรรคและการกีดกัน (Barrier Removal) กำจัดสิ่งกีดขวางทางกายภาพ ทัศนคติ และระบบที่ขัดขวางการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน ดังนั้นการจัดการเรียนรวมจึงไม่ใช่เพียงการนำนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษมาเรียนร่วมกับนักเรียนทั่วไป แต่เป็นการปฏิรูประบบการศึกษาทั้งหมดให้สามารถรองรับและพัฒนาศักยภาพของนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมและมีคุณภาพ

วิวัฒนาการของการศึกษาแบบเรียนรวม

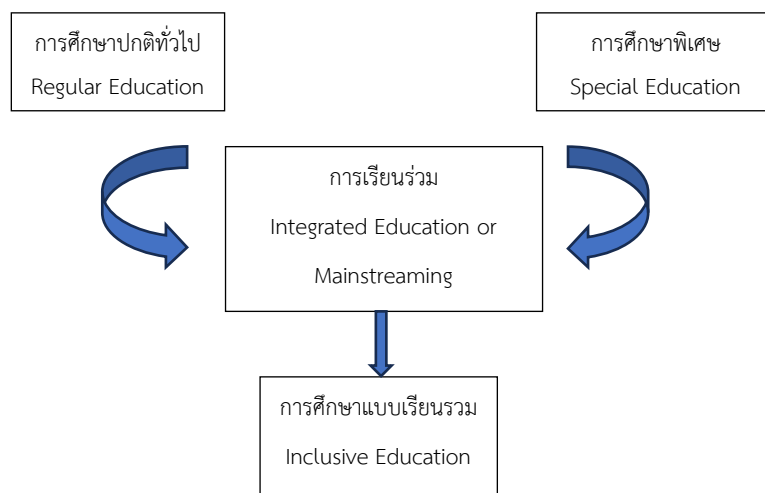
การศึกษาแบบเรียนรวมเป็นการจัดการศึกษาระหว่างการศึกษาปกติและการศึกษาพิเศษที่มีเป้าหมายสำคัญในการมุ่งเน้นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนทุกคนที่เชื่อในเรื่องสิทธิมนุษยชน และความแตกต่างระหว่างบุคคล สำหรับความเป็นมาของการเรียนรวมมี ดังนี้

ผดุง อารยะวิญญู (2542 หน้า 4-6) กล่าวถึง ความเป็นมาของการเรียนรวมว่าเริ่มต้นที่ประเทศตะวันตก ตั้งแต่ปี 1990 เป็นต้นมา โดยมีประเทศสหรัฐอเมริกาที่เป็นประเทศที่กำหนดนโยบายสำคัญในการจัดการศึกษาพิเศษโดยการเรียนรวมและกำหนดมาตรการหลายอย่างให้โรงเรียนปฏิบัติตามโดยผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องให้โรงเรียนต่าง ๆ นำนโยบายมาปฏิบัติ สำหรับประเทศสหราชอาณาจักรก็มีแนวโน้มในลักษณะเช่นเดียวกัน และแนวคิดนี้ก็ค่อย ๆ เผยแพร่ไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ถึงแม้ว่า นักการศึกษาบางคนจะใช้คำว่า การเรียนรวมในความหมายเช่นเดียวกับการเรียนร่วม แต่แท้จริงแล้ว คำว่า การเรียนรวมนั้นมีความหมายตรงกับคำว่า การศึกษาเพื่อทุกคน (Education for All) ตามปฏิญญาขององค์การการศึกษาและวัฒนธรรม (UNESCO)

มิชเชลล์ (Mitchell, 2015 หน้า 122-123) กล่าวถึงที่มาของการศึกษาแบบเรียนรวมไว้ว่ามาจากข้อโต้แย้ง 3 ข้อ ได้แก่

1. นักเขียนหลายคนยืนยันว่า การศึกษาแบบเรียนรวมเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานนอกจากนี้แล้วยังมีการเสนอเพิ่มเติมว่า การศึกษาแบบเรียนรวมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้มาจากหลักการของความเท่าเทียมกันในการประชุมของยูเนสโก ภายใต้คำแถลงชาลาลามันกาที่ว่า การศึกษาแบบเรียนรวมเป็นนโยบายเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันสิทธิของพลเมืองสำหรับนักเรียนทุกคน
2. การออกแบบโปรแกรมการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องมีจุดเน้นที่ต้องเปลี่ยนจากความบกพร่องของแต่ละคนต่อบริบทสังคมมาเป็นระบบการศึกษาแบบรวมกันเพื่อจัดการศึกษาให้มีคุณภาพสำหรับเด็กทุกคน
3. ยังไม่มีความชัดเจนในการแบ่งลักษณะเฉพาะของนักเรียนที่มีความบกพร่องและไม่มีความบกพร่อง และไม่มีการสนับสนุนเพื่อการต่อสู้สำหรับนักเรียนที่มีการเรียนรู้แตกต่างกัน การแยกบทบัญญัติสำหรับนักเรียนกลุ่มดังกล่าวยังไม่มีความเป็นธรรม

สรุปวิวัฒนาการของการศึกษาแบบเรียนรวม

ภาพประกอบ 1 แสดงวิวัฒนาการเกี่ยวกับการศึกษาแบบเรียนรวม (เบญจจา ชลธารันนท์, 2544 หน้า 3)

แนวโน้มในการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม

การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมให้ประสบความสำเร็จเพื่อให้ นักเรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการจัดการเรียนรู้ มีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในทุกโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อที่ว่า นักเรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน และไม่ควรมึ้นักเรียนคนใดที่เรียนตามไม่ทัน หรือถูกทิ้งไว้เบื้องหลัง (No Child Left Behind) ซึ่ง สุกัสสรา จตุโชคอุดม (2565 หน้า 26-27) ได้สรุปแนวโน้มของการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมไว้ ดังนี้

1. โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) การจัดการเรียนรวมจะเป็นของโรงเรียนแกนนำ หรือโรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม รับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษทุกประเภททุกระดับความรุนแรง ในบางโรงเรียนมีการคัดกรองเบื้องต้น ดำเนินการส่งต่อไปพบแพทย์เพื่อตรวจวินิจฉัย ซึ่งผู้บริหารของโรงเรียนจะทำหน้าที่กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพิเศษ มีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องที่เน้นให้นักเรียนได้ทำทุกกิจกรรมร่วมกับนักเรียนทั่วไปในโรงเรียน มีทีมงานจิตอาสาทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยครู มีครูการศึกษาพิเศษ และการประสานความร่วมมือกับผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง

2. โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) จัดการศึกษาเรียนรวมสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ ตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการว่า “คนพิการทุกคนที่อยากเรียนต้องได้เรียน” ผู้บริหารโรงเรียนจะกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมการศึกษาพิเศษ มีการรับนักเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถเรียนได้ โดยการรับรองจากแพทย์และมีการประเมินคัดกรองเบื้องต้น โดยครูที่ผ่านการอบรมในบางโรงเรียนจะรับนักเรียนเข้ามาเรียนจากศูนย์การศึกษาพิเศษ ซึ่งเป็นนักเรียนได้รับการฝึกและเตรียมความพร้อมมาในระดับหนึ่งแล้ว

3. โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) สามารถรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษและการจัดการเรียนสอนแบบทวิภาคี โดยความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ มีเป้าหมายให้นักศึกษาสามารถประกอบอาชีพ ได้แก่ สาขาไฟฟ้า สาขาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ สาขาคอมพิวเตอร์กราฟฟิก สาขารัฐกิจค้าปลีก สาขาโรงแรม ซึ่งเป็นสาขาที่เน้นการฝึกทักษะให้มีความชำนาญ

4. โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) เป็นโรงเรียนสาธิตในแต่ละมหาวิทยาลัย ใช้รูปแบบการจัดการศึกษาแบบเรียนร่วม การบูรณาการการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียน มีการผลิตสื่อการสอนสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ การรับนักเรียนจะมีการประเมินเบื้องต้น หรือได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์ เพื่อนำข้อมูลมาจัดการเรียนการสอน มีการกำหนดจำนวนการรับนักเรียนเข้าเรียน

5. โรงเรียนสังกัดองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) การจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง เป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ และด้อยโอกาสทางการศึกษาให้ได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ ด้วยรูปแบบการจัดการศึกษาแบบเรียนรวม โรงเรียนจะพิจารณาเรื่องการช่วยเหลือตนเองของนักเรียน ความพร้อมของนักเรียนที่จะเข้าเรียนรวม

6. โรงเรียนสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร (กทม.) มีนโยบายให้มีโรงเรียนที่เป็นศูนย์ต้นแบบสร้างเสริมศักยภาพสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ ผู้บริหารต้องสร้างระบบขึ้นมาช่วยเหลือ มีครูการศึกษาพิเศษที่พร้อมให้ความช่วยเหลือ การจัดการเรียนการสอนเป็นรูปแบบเรียนร่วม ทั้งนี้ตามนโยบายของกรุงเทพมหานครจะเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กที่มีความต้องการพิเศษ โดยการเพิ่มจำนวนโรงเรียนที่จัดการศึกษาเรียนรวมปีละ 5 โรงเรียน เพื่อมอบโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กทุกคนและทั่วถึง เพื่อช่วยผู้ปกครองที่ต้องการหาโรงเรียนใกล้บ้าน และลดภาระค่าใช้จ่าย ซึ่งได้รับการสนับสนุนให้สร้างทีมงานทางการศึกษาพิเศษ เพื่อพัฒนาและช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ

ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของนักเรียนทุกคน ไม่ว่าจะมีความต้องการพิเศษหรือไม่ จึงควรจัดการศึกษาแบบเรียนรวมที่มีประสิทธิภาพ โดยมีการพัฒนาแนวทางและกลยุทธ์ต่างๆ เช่น การพัฒนาศักยภาพของครู โดยการส่งเสริมการอบรมและพัฒนาทักษะของครูในการจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อความหลากหลายของนักเรียน การสนับสนุนจากนโยบายและกฎหมาย โดยการผลักดันนโยบายและกฎหมายที่ชัดเจนและสนับสนุนการเรียนรวมอย่างเป็นรูปธรรม การออกแบบสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น โดยการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของนักเรียนแต่ละคน และการส่งเสริมทัศนคติที่เปิดกว้างต่อความหลากหลาย โดยการสร้างความตระหนักรู้และทัศนคติที่ยอมรับความแตกต่างของนักเรียนในสังคม หากนำแนวทางเหล่านี้ไปปฏิบัติจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่เท่าเทียมและครอบคลุมสำหรับนักเรียนทุกคน

โรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม (Inclusive schools)

สมจิต ไชยเชษฐ (2560 : 38-39) ได้กล่าวถึง ความหมายและกรอบแนวทางในการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม ดังนี้ โรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม หมายถึงโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจากโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนรวมที่มีความพร้อมในการจัดการเรียนรวมและสามารถพัฒนาตนเองให้พร้อมเป็นศูนย์บริการทางการศึกษาพิเศษ ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ) โดยมีกรอบแนวทางในการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม ดังนี้

1. จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนานักเรียนที่มีความต้องการพิเศษอย่างเป็นระบบ คัดกรอง วินิจฉัย และจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) แผนการสอนเฉพาะบุคคล (IIP) การจัดทำสื่อ/เทคนิค วิธีการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของครู เทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนการติดตามความก้าวหน้าทางการเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเป็นรายบุคคล

2. พัฒนาปัจจัยพื้นฐานตามความจำเป็นพิเศษของนักเรียนเป็นรายบุคคล ได้แก่ การพัฒนา จัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

3. พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะที่จำเป็นในการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษตามมาตรฐานที่กำหนด

4. ขยายผลการอบรมครูและบุคลากรในสถานศึกษาให้มีความรู้ ความสามารถ ในการพัฒนางานทั้งระบบ (Whole school Approach) ตามขั้นตอนในการจัดการเรียนรวม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกันปรับปรุงคุณภาพการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นพิเศษของนักเรียนทุกคน
5. จัดทำแผนการพัฒนากิจการการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเรียนร่วม
6. มีการจัดตั้งทีมงานและคณะกรรมการชุดต่างๆ รับผิดชอบในการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ รวมทั้งการทำงานร่วมกับสหวิชาชีพ เพื่อให้การเรียนรวมประสบผลสำเร็จ ทั้งในด้านหลักสูตรการเรียนการสอนและการวัดประเมินผล
7. บริหารจัดการครู ผู้บริหารโรงเรียน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามสภาพความสำเร็จที่กำหนดไว้
8. พัฒนาโรงเรียนให้พร้อมเป็นศูนย์บริการทางการศึกษาพิเศษ (Student Support Services : SSS) เพื่อให้เป็นศูนย์รวมแหล่งเรียนรู้ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นศูนย์รวมสื่อ อุปกรณ์ ตัวอย่างการทำงานที่มีประสิทธิภาพ และให้บริการกับโรงเรียน เครือข่ายและโรงเรียนอื่นๆ ในพื้นที่
9. ดำเนินการตามระบบประกันคุณภาพภายในอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เห็นถึงความก้าวหน้าของการพัฒนาสู่โรงเรียนต้นแบบการเรียนรวมที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน
10. จัดเครือข่ายกับโรงเรียนอื่นๆ องค์กรส่วนท้องถิ่น เพื่อความร่วมมือและช่วยเหลือกันทางวิชาการ เพื่อทำให้เกิดระบบการใช้ทรัพยากรร่วมกันให้ได้มากที่สุด
11. ประเมินและจัดทำรายงานการประกันคุณภาพการจัดการศึกษาตามมาตรฐานเรียนร่วมส่งสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐานสิ้นปีการศึกษา
12. วิจัยและพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมให้ได้มาตรฐาน
13. มีการนิเทศ ติดตาม ช่วยเหลือ ประเมิน และรายงานผลการดำเนินงานตามนโยบายและยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนรวม

จากกรอบแนวทางในการดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการเรียนรวมทั้ง 13 ข้อที่กล่าวมา หากวิเคราะห์จัดกลุ่มตามกรอบการวิเคราะห์ 4 M (Man Money Materials Management) เพื่อช่วยให้เห็นภาพรวมของการบริหารจัดการที่ครอบคลุมทุกมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ต้องทำงานร่วมกันเพื่อให้การจัดการเรียนรวมประสบความสำเร็จ ดังนี้ 1) Man (บุคลากร) ได้แก่ สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของครู พัฒนาครูและบุคลากร ขยายผลการอบรมครูและบุคลากร จัดตั้งทีมงานและคณะกรรมการรับผิดชอบในการจัดการศึกษา รวมทั้งการทำงานร่วมกับสหวิชาชีพ บริหารจัดการครู ผู้บริหารโรงเรียน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องอย่างเหมาะสม 2) Money (งบประมาณ) ได้แก่ พัฒนาปัจจัยพื้นฐานตามความจำเป็นพิเศษ พัฒนาโรงเรียนให้พร้อมเป็นศูนย์บริการทางการศึกษาพิเศษ และจัดเครือข่ายกับโรงเรียนอื่นๆ 3) Materials (วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน) ได้แก่ จัดทำสื่อ/เทคนิค วิธีการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของครู จัดทำสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ วิจัยและพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา 4) Management (การจัดการ) ได้แก่ ข้อ คัดกรอง วินิจฉัย และจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) แผนการสอนเฉพาะบุคคล (IIP) จัดทำแผนการพัฒนากิจการการศึกษา ดำเนินการตามระบบประกันคุณภาพภายใน ประเมินและจัดทำรายงานการประกันคุณภาพการจัดการศึกษา และนิเทศ ติดตาม ช่วยเหลือ ประเมิน และรายงานผลการดำเนินงาน ซึ่งจะเห็นว่า การดำเนินงานของโรงเรียนต้นแบบการเรียนรวมต้องมีการบูรณาการทั้ง 4 องค์ประกอบหลัก เพื่อให้การจัดการเรียนรวมประสบความสำเร็จ สิ่งที่น่าสังเกตคือกรอบแนวทางนี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร (Man) มากที่สุด เนื่องจากบุคลากรเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและการจัดการเรียนรวมให้เกิดประสิทธิผล รองลงมาคือ การจัดการ (Management) ที่เน้นระบบการวางแผน ติดตาม และประเมินผล ส่วนปัจจัยด้านงบประมาณ (Money) และวัสดุอุปกรณ์ (Materials) มีความสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

รูปแบบการศึกษาแบบเรียนรวมในโรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม

ปัจจุบันแม้จะมีการเปลี่ยนจากการเรียนร่วมมาเป็นการศึกษาเรียนรวมแล้ว แต่รูปแบบการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมในประเทศไทยนั้นได้มีการศึกษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ละรูปแบบแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม มีรูปแบบการศึกษาแบบเรียนรวมในประเทศไทยที่ได้มีการศึกษาวิจัยและที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายในโรงเรียนแกนนำจัดการเรียนรวมและโรงเรียนต้นแบบเรียนรวม มีดังนี้

1. รูปแบบการบริหารจัดการเรียนรวมโดยใช้โครงสร้างซีท (SEAT Framework) เบญจา ชลธารันนท์ (2546 : 5-7) ได้พัฒนาโครงสร้างการบริหารจัดการเรียนรวมโดยใช้โครงสร้างซีท เพื่อให้ผู้บริหารใช้เป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางการบริหารจัดการเรียนรวมโดยใช้โครงสร้างซีท ได้แก่

1.1 นักเรียน (S : Student) เตรียมความพร้อมเด็กที่มีความต้องการพิเศษหรือที่มีความบกพร่องในด้านร่างกาย อารมณ์และสังคม การช่วยเหลือทางวิชาการจะพิจารณาให้ได้รับการช่วยเหลือหรือเตรียมความพร้อมทันทีที่พบความพิการเพื่อพัฒนาศักยภาพทุกด้าน

1.2 สภาพแวดล้อม (E : Environment) ควรจัดให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษหรือที่มีความบกพร่องได้เรียนในสภาพแวดล้อมที่มีขีดจำกัดน้อยที่สุด (Least Restrictive Environment : LER) โรงเรียนควรพยายามให้เด็กได้เรียนในชั้นเรียนทั่วไปมากที่สุด โรงเรียนควรปรับสภาพแวดล้อมโดยใช้หลักวิชาการคือ พิจารณาถึงสภาพความบกพร่องของนักเรียนแต่ละประเภท บุคคลที่เกี่ยวข้องในสภาพแวดล้อมของเด็ก ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้บริหาร ครูและบุคลากรอื่นในโรงเรียน

1.3 กิจกรรมการเรียนการสอน (A : Activities) กิจกรรมการเรียนการสอน คือกิจกรรมภายในและภายนอกห้องเรียน เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนที่จะช่วยให้นักเรียนทุกคนทั้งเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษได้รับการพัฒนา ทั้งในด้านร่างกายจิตใจ อารมณ์ และสังคม ซึ่งประกอบด้วย 1) การบริหารจัดการหลักสูตร ควรมีการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program : IEP) ซึ่งเป็นแผนการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษ และมีการจัดทำหลักสูตรเพิ่มเติมสอนทักษะเฉพาะที่จำเป็น เช่น ทักษะการดำรงชีวิตทักษะทางสังคมสำหรับเด็กออทิสติก และต้องจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementation Plan : IIP) ซึ่งเป็นแผนการสอนที่จัดขึ้นเฉพาะเจาะจงสำหรับเด็กแต่ละคน ในวิชาหรือทักษะที่เป็นจุดอ่อน 2) การตรวจสอบทางการศึกษา (Educational Implementation) ในการรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับนักเรียน ในด้านวิชาการพฤติกรรมและร่างกาย รวมทั้งตัดสินใจเกี่ยวกับนักเรียนในเรื่องการส่งต่อการคัดแยก การกำหนดประเภทเด็กที่มีความต้องการพิเศษ การวางแผนการสอน และการประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน 3) เทคนิคการสอนโดยมีเทคนิคการสอนที่หลากหลายรูปแบบ คือ การวิเคราะห์งาน การสอนโดยใช้ระบบเพื่อนช่วยเพื่อน 4) การรายงานความก้าวหน้าของนักเรียน การติดตามความก้าวหน้าของนักเรียน ในปัจจุบันใช้วิธีการทบทวนและปรับแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล ปีละอย่างน้อย 2 ครั้ง 5) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกห้องเรียนและชุมชนอย่างเหมาะสม 6) การประกันคุณภาพทางโรงเรียนควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการประกันคุณภาพการจัดการเรียนรวมขึ้น 7) การรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษหรือที่มีความบกพร่องเข้าเรียนโดยมีปฏิทินการรับอย่างชัดเจน 8) การจัดตารางเวลาให้บริการสอนเสริม และจัดให้มีการให้คำแนะนำปรึกษา

1.4 เครื่องมือ (T : Tools) หมายถึง สิ่งนำมาเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการเรียนรวมช่วยให้นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเกิดการเรียนรู้และดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดเป็นการช่วยสนับสนุนให้นักเรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ อันได้แก่ นโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ งบประมาณ ระบบการบริหารจัดการ กฎกระทรวง เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อทางการศึกษา เช่น อุปกรณ์สื่อสิ่งพิมพ์อักษรเบรลล์ หนังสือเสียงสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น บริการต่าง ๆ ที่ช่วยสนับสนุนการศึกษาของคนพิการแต่ละประเภท เช่น การเขียนและอ่านอักษรเบรลล์ การสอนภาษามือ การฝึกพูด รวมทั้งการสอนเสริมวิชาการต่าง ๆ ความช่วยเหลืออื่น ๆ ทางการศึกษา เช่น กิจกรรมบำบัดและกายภาพบำบัด การแก้ไขการพูด

2. การจัดการเรียนรวมโดยใช้รูปแบบ SPISIR สมพร หวานเสร็จ (2562 หน้า 158 - 159) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันในการพัฒนาศักยภาพนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ อันจะเป็นประโยชน์สูงสุดกับนักเรียนที่มีความต้องการ

พิเศษ ศูนย์การศึกษาพิเศษส่วนกลางจึงได้ทบทวนกฎหมาย นโยบายในการจัดการเรียนรวมโดยคำนึงถึงกระบวนการบริหารจัดการที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) กรอบโครงสร้างชีวิต (Student, Environment, Activities, Tool : SEAT) กระบวนการบริหารคุณภาพ (Plan, Do, Check, Act: PDCA) รวมทั้งการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม นำมาวิเคราะห์และสร้างเป็นกรอบการดำเนินงานในการส่งเสริมการจัดการเรียนรวมโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร โดยใช้รูปแบบ SPISIR ซึ่งประกอบไปด้วย

2.1 การวิเคราะห์ ข้อมูลจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรค (S = SWOT Analysis)

2.2 การวางแผน แบบมีส่วนร่วม (P = Participation planning)

2.3 การนำแผนสู่การปฏิบัติ (I = Implementing)

2.4 การนิเทศและสนับสนุน (S = Supervision & Support)

2.5 การปรับปรุง (I =Improving)

2.6 การรายงานผลการดำเนินงาน (R = Reporting)

3. รูปแบบ CocoOut 21 Model สมเกตุ อุทธโยธา (2562 หน้า 3-5) ได้ศึกษาผลการจัดการเรียนรวมสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ ตามแนวทางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นรูปแบบที่เกิดจากเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ซึ่งรูปแบบ CocoOut 21 Model ประกอบด้วย

3.1 Co: Collaboration การประสานความร่วมมือจากขององค์กร ได้แก่ 1) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เชียงใหม่ เขต 1, เขต 2 และเขต 4 2) ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 8 จังหวัดเชียงใหม่ 3) สถาบันพัฒนาการเด็ก ราชนครินทร์ กรมสุขภาพจิต จังหวัดเชียงใหม่ 4) ภาควิชาการศึกษาพิเศษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และ 5) โรงเรียนแกนนำจัดการเรียนรวมที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 6 โรงเรียน

3.2 Co:Coaching and Mentoring การนิเทศแบบพี่เลี้ยง การให้คำชี้แนะ (Coaching) ในรูปแบบการประชุมกรณีโรงเรียน (School Case Conference) ซึ่งเป็นรูปแบบการให้การชี้แนะแนวทางและแก้ปัญหาที่ตรงตามความต้องการและบริบทของแต่ละโรงเรียนเป็นรายกรณีโรงเรียน ซึ่งทีมวิทยากรได้ให้การชี้แนะการแก้ปัญหานักเรียนที่มีความต้องการพิเศษเป็นรายกรณี (Case Conference) และการประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอกจนทำให้โรงเรียนเกิดเป็นชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาการ (Professional Learning Community: PLC) และชุมชนการปฏิบัติ (Community of Practice: CoP)

3.3 Out: Outreach Program การออกหน่วยบริการเชิงรุกถึงโรงเรียน (School Outreach Program) โดยมีการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการศึกษาพิเศษระหว่างบุคลากรขององค์กรให้บริการกับบุคลากรโรงเรียน เป็นการเปิดเวทีให้บุคลากรของโรงเรียนได้เล่าประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน แล้วให้บุคลากรขององค์กรให้คำปรึกษาแนะนำตามความต้องการ ซึ่งก่อให้เกิดการนำปัญหาด้านการศึกษาพิเศษกลับมาคิดค้น ศึกษา ปรับปรุง นำไปสู่การปรับปรุง แก้ไขพัฒนาการให้บริการของแต่ละองค์กรให้ดียิ่งขึ้น

3.4 21: Learning in 21st Century การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นรูปแบบการให้การชี้แนะแนวทางและแก้ปัญหาที่ตรงตามความต้องการของแต่ละโรงเรียนเป็นรายกรณีโรงเรียน

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการจัดการศึกษาแบบเรียนรวมมีหลายรูปแบบแต่ละรูปแบบมีลักษณะแตกต่างกันไป และมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ บริบทของสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามไม่มีรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่ดีที่สุด ดังนั้นแต่ละรูปแบบจึงเป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษสามารถเลือกเรียนได้ตามความต้องการจำเป็นที่เหมาะสมของแต่ละคน

สรุป

ระบบการศึกษาที่ผ่านมา ได้ให้ความสำคัญด้านการศึกษากับนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษแต่ยังไม่ทั่วถึง ส่งผลให้นักเรียนเหล่านั้นบางกลุ่มขาดการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกับนักเรียนทั่วไป โดยต่อมาแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนมีการแพร่หลายมากขึ้น นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษได้รับการดูแลตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with

Disabilities: CRPD) ที่เป็นอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนที่ให้หลักประกันในสิทธิ เสรีภาพ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ต่อบุคคลที่มีความต้องการพิเศษอย่างเสมอภาคกับบุคคลทั่วไป โดยการรับประกันการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับทุกคนและได้ส่งเสริมสิทธิและความเป็นอยู่ที่ดีของผู้ที่มีความต้องการพิเศษ โดยดำเนินการตามวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน 2030 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง โรงเรียนของรัฐมีหน้าที่รับผิดชอบในการให้การศึกษามีคุณภาพสูงแก่นักเรียนทุกคน และนักเรียนทุกคนสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนที่ดีได้ ดังนั้น การจัดการเรียนรวมจึงเป็นโอกาสทองที่เท่าเทียมของนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษกับนักเรียนทั่วไป คำว่า “โอกาสทอง” ในบริบทของการเรียนรวม ไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดเชิงอุดมคติที่ว่าด้วย สิทธิ เสรีภาพ และความเท่าเทียม หากแต่เป็นการตกผลึกของโอกาสในการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและส่งผลต่อการพัฒนาทั้งชีวิตของนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษในเชิงรูปธรรม ได้แก่ 1) โอกาสทองของการมีตัวตนในพื้นที่การเรียนรู้ที่แท้จริง จากการที่นักเรียนที่มีความต้องการพิเศษได้อยู่ร่วมในห้องเรียนเดียวกันกับนักเรียนทั่วไป ไม่ใช่เพียงสถานะผู้มาเยือนแต่เป็นสมาชิกของห้องเรียนที่มีสิทธิและบทบาทเท่าเทียม เป็นจุดเริ่มต้นของความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (self-worth) และการยอมรับจากสังคมรอบข้าง 2) โอกาสทองของการฝึกทักษะชีวิตผ่านบริบทจริง ทักษะทางสังคม การปรับตัว การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการแก้ปัญหา เป็นสิ่งที่ไม่สามารถสอนแยกเดี่ยวในห้องเรียนพิเศษได้ การเรียนรวมช่วยให้ผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษได้ฝึกฝนในสถานการณ์จริงร่วมกับเพื่อนวัยเดียวกัน ซึ่งกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติและยั่งยืน 3) โอกาสทองของการเห็นและยอมรับความแตกต่างว่าเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ นักเรียนทั่วไปจะได้เรียนรู้ว่าความแตกต่างของบุคคลไม่ใช่ข้ออุปสรรค หากเป็นทรัพยากรของสังคม สิ่งนี้จะปลูกฝังคุณค่าของการอยู่ร่วมกันและเป็นรากฐานของประชาธิปไตยในสังคมอนาคต 4) โอกาสทองของการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาให้ตอบสนองความหลากหลาย เมื่อโรงเรียนต้องปรับหลักสูตร สื่อ บุคลากร และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะกับนักเรียนที่มีความต้องการเฉพาะ ย่อมส่งผลดีต่อผู้เรียนทุกคน เพราะระบบที่ยืดหยุ่นและเป็นมิตรกับความแตกต่าง จะยกระดับคุณภาพการศึกษาของทั้งโรงเรียนในภาพรวม ดังนั้นโรงเรียนมีหน้าที่เตรียมหลักสูตร เตรียมสภาพแวดล้อมทางกายภาพ สื่อ เครื่องมืออุปกรณ์ การวัดและประเมินผลให้เหมาะสมกับความต้องการของนักเรียนเป็นรายบุคคล โดยสอดคล้องกับหลักการที่ว่า นักเรียนเป็นคนเลือกโรงเรียนไม่ใช่โรงเรียนเลือกนักเรียน เน้นความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง บุคลากรในโรงเรียนทุกภาคส่วน และชุมชน โดยเน้นให้นักเรียนทุกคนได้อยู่ร่วมกันตามปกติในทุกกิจกรรม

อย่างไรก็ดี ความสำเร็จของการเรียนรวมไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยอัตโนมัติ หากขาดการวางแผนที่รอบด้านความพยายามเพียงนำเด็กพิเศษเข้าห้องเรียนโดยไม่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างและวิธีคิด อาจกลายเป็นกับดักของความเสมอภาคที่สร้างภาระโดยไม่ตั้งใจ ดังนั้น การเรียนรวมจึงต้องระมัดระวังในประเด็นสำคัญต่อไปนี้ การขาดบุคลากรสนับสนุนเฉพาะทาง ทำให้ครูประจำชั้นไม่สามารถจัดการเรียนรู้แบบรายบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ การไม่เข้าใจความหมายแท้จริงของความเท่าเทียม ซึ่งไม่ใช่ให้เหมือนกัน แต่คือ ให้ตามความจำเป็น การขาดการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน ซึ่งเป็นกลไกเสริมความสำเร็จของการเรียนรวม และการขาดระบบสนับสนุนอย่างยั่งยืน เช่น สื่อเทคโนโลยี งบประมาณ และเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ดังนั้นการจัดการเรียนรวมจึงเป็นเรื่องที่มากกว่าการนำนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษ เข้าเรียนในชั้นเรียนปกติ หรือการเตรียมความพร้อมนักเรียนที่มีความต้องการพิเศษให้สามารถอยู่ในโรงเรียนปกติได้เท่านั้น แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการช่วยให้โรงเรียนและคุณครูสามารถจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างและมีความต้องการจำเป็นพิเศษที่เฉพาะแต่ละคน การปรับนโยบายของโรงเรียน มีระบบการช่วยเหลือ มีสื่อเทคโนโลยีที่ช่วยให้นักเรียนทุกคนเข้าถึงการศึกษา รวมทั้งมีการปรับสภาพแวดล้อม ห้องเรียนให้เป็นสถานที่ที่นักเรียนทุกคนได้เรียนรู้สิ่งที่ตนถนัดและจุดอ่อนซึ่งกันและกันได้ เป็นการศึกษาที่ดีกว่าสำหรับทุกคน ดังนั้น การจัดการศึกษาแบบเรียนรวม จึงเป็นทางเลือกให้เด็กพิเศษทุกคนได้รับสิทธิทางการศึกษาสามารถเลือกโรงเรียนใกล้บ้านที่เหมาะสมกับตนเองได้ และ “Education for All” จะเกิดขึ้นได้ด้วย วิธีคิดของระบบการศึกษาทั้งระบบ ที่มองเห็นนักเรียนทุกคนเป็นนักเรียนที่มีคุณค่า มีความสามารถเฉพาะตน และสมควรได้รับการส่งเสริมให้เติบโตเต็มศักยภาพของตนเอง การเปิดประตูให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษได้เรียนรู้ร่วมกับเด็กปกติ จึงไม่ใช่เพียงการมอบ “โอกาสทอง” ให้กับเขาเท่านั้น แต่ยังเป็น “โอกาสทอง” ของทั้งระบบ ที่จะยกระดับการศึกษาให้มีคุณภาพ เป็นธรรม และมีความหมายต่อมนุษยทุกคนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2568, 30 พฤษภาคม). สถานการณ์ด้านคนพิการ, <https://dep.go.th/th/law-academic/knowledge-base/disabled-person-situation>
- กาญจนา สุทธิเนียม. (2563). การศึกษาสำหรับผู้ที่มีความต้องการพิเศษ. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- จุฬามาศ จันทรศรีสุต. (2560). เอกสารคำสอนรายวิชาการศึกษาแบบเรียนรวม. อุตรธานี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- เบญจมา ชลธารนนท์. (2544). การศึกษาแบบเรียนรวม. เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการศึกษาแบบเรียนรวม. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- _____. (2546). คู่มือการบริหารจัดการเรียนร่วมโดยใช้โครงสร้างชีวิต. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- ผดุง อารยะวิญญู. (2542). การเรียนร่วมระหว่างเด็กปกติและเด็กที่มีความต้องการพิเศษ. กรุงเทพฯ: แวนแก้ว.
- _____. (2542). การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แวนแก้ว.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2556. (2556). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 130 ตอนที่ 27 ก หน้า 1–10. สืบค้นจาก <https://www.ratchakitcha.soc.go.th/>
- วันทนี บงเสน. (2561). การศึกษาผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย (มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ), 11(1), 2168-2184.
- สมเกตุ อุทธโยธา. (2562). การขยายการจัดการเรียนรวมสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษตามแนวทางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยรูปแบบ CocoOut 21 Model. วารสารวิจัยทางการศึกษา (ศึกษาศาสตร์), 14(7), 1–24.
- สมจิต ไชยเชษฐ. (2560). การบริหารงานโรงเรียนต้นแบบการเรียนรวม ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาลำพูน เขต 2 ตามวงจรคุณภาพ (PDCA). [วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต], มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. https://tdc.thailis.or.th/tdc/search_result.php
- สมพร หวานเสรี. (2562). การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรวม โดยใช้รูปแบบ SPISIR. วารสาร Sikkhana. 6(7) 2562.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรวม เพื่อการประกันคุณภาพภายใน. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2558). พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ฉบับราชบัณฑิตยสภา. กรุงเทพฯ: เจียฮั่ว.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). รายงานการศึกษาดูงานด้าน Inclusive Education ณ ประเทศอังกฤษ ระหว่างวันที่ 13 – 19 มีนาคม 2559. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ. <https://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/1485-file.pdf>
- สุภัทสร จตุโชคอุดม และคณะ (2565) แนวโน้มการจัดการศึกษาเรียนรวมในประเทศไทยและปัจจัยสู่ความสำเร็จ. วารสารวิจัยและพัฒนาการศึกษาพิเศษ, 11(1), 17-37
- Rad, D., Răd, A., Redeş, A., Felicia, A., Roman, A., Sonia, I., Raul, L., Edgar, D., Anca, E., Tiberiu, D., Evelina, B., Roxana, M., Csaba, K., Henrietta, T., & Gavril, R. (2022). Pathways to inclusive and equitable quality early childhood education for achieving SDG4 goal—a scoping review. Frontiers in Psychology, 13, 955833. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.955833>
- Red et al., 2022 : 11;

Ellen, Boeren. (2019). Understanding Sustainable Development Goal (SDG) 4 on “quality education” from micro, meso and macro perspectives. *International Review of Education*. doi: 10.1007/S11159-019-09772-7.

Mitchell, D. (2015). *International trends in the education of students with special educational needs*. Retrieved. from https://www.educationcounts.govt.nz/publications/special_education/education-that-fits/chapter-eleven-inclusive-education.

Surattana, Adipat., Rattanawadee, Chotikapanich. (2022). Sustainable Development Goal 4 : An Education Goal to Achieve Equitable Quality Education. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. doi: 10.36941/ajis-2022-0159.